

W 972

NIU TIRENI.

HE TURE whakahaere i te Mahi Kapia.

[Nowema 5, 1898.]

KA MEINGATIA hei Ture e te Runanga Nui o Niu Tireni e noho huihui ana i roto i te Paremete, i runga ano i tona mana, ara:—

1. Te Ingoa Poto o tenei Ture ko “Te Ture Mahi Kapia, 1898,” a me whai mana tenei Ture a te tahi o nga ra o Hanuere, kotahi mano e waru rau e iwa-tekau-ma-iwa:

Engari ia ko nga mana kua whakataua ki runga ki te Kawana i roto i tona Kaunihera ka taea te whakahaere ina ka paahitia tenei Ture, otia e kore te ota a te Kaunihera e whai-mana kia mana ra ano te Ture nei.

2. Ka ahei te Kawana i roto i te Ota a tona Kaunihera, he mea panui i roto i te *Gazette*,—

(1.) Ki te wehewehe i etahi wahi o Aotearoa hei takiwa mahinga kapia, me te whakahua i nga ingoa me nga rohe e pai ai ia, engari ki te taea me rite nga rohe ki nga rohe a nga kaute; a

(2.) Ki te wehe hoki i etahi whenua a te Karauna he mea ata whakarite, i roto i te takiwa mahinga kapia hei rahui kapia i raro i nga tikanga o tenei Ture; a

(3.) Ki te whakamana hoki i etahi ropu takiwa he mea ata whakarite, kei roto nei i o ratou takiwa, i tetahi wahi ranei o o ratou takiwa, tetahi takiwa mahinga kapia, ki te whakaputa raihana i raro i tenei Ture.

3. Ka ahei ia ropu takiwa kua whakamanaia i runga i te tikanga kua kiia i mua ake nei (ka kiia a muri ake nei ko te “ropu whai-mana”) ki te whakaputa raihana i raro i tenei Ture i raro i nga tikanga ka whakatakotoria i muri nei; engari ia e kiia tuturutia ana e tenei Ture e kore te ropu takiwa pera ewhai mana ki te ki, kua e puta he raihana ki te tangata e rite nei i a ia nga tikanga e whai ake nei, haunga ia nga tangata iwi ke, e tae mai ana ki te koroni nei i muri i te mananga o tenei Ture, tangata ranei e pa nei nga tikanga whakakore o te rua-tekau-ma-ono o nga tekiona o te nei Ture ki a ia.

4. Me toru nga ahua raihana, ara,—

(1.) Te raihana motuhake mo te keru kapia (ka kiia i muri ake nei he “raihana motuhake”;

(2.) Te tino raihana mo te keru kapia (ka kiia i muri ake nei he “tino raihana”;

(3.) Te raihana a te kai-hoko kapia (ka kiia i muri ake nei he "raihana kai-hoko kapia").

5. Na mo nga rahui mahinga kapia, ka pa nga tikanga e whai ake nei, ara:—

(1.) Ko ia rahui pera me takoto tutata ki tetahi kainga, ara, *village, special, or other settlement*, engari me whakahua te ingoa o taua tu kainga me te whakaatu hoki i nga tikanga o te whenua i roto i te Ota a te Kaunihera nana i panui taua rahui ra.

(2.) Heoi kau te mahi e taea i runga i aua rahui he kerī kapia anake, a e kore te tangata e whai mana ki te kerī kapia i reira, mehemea ehara ia—

(a.) I tetahi o nga tangata i uru nei ratou ki roto ki te kainga i whakahuatia i roto i te Ota a te Kaunihera panui i taua rahui ra, ehara ranei ia i te tuturu tangata Maori e noho tutata ana ki tetahi o nga ahua kainga kua whakahuatia i mua ake nei; ehara ranei ia—

(b.) I te tangata whai raihana motuhake, tino raihana ranei kua oti nei te tuhi te kupu whakamana ki runga ki taua raihana e eke atu ai taua raihana ki taua rahui.

6. E kore e tika kia riro he raihana motuhake i te tangata ki te kore e taea e ia te tino whakaatu atu ki te ropu takiwa whai-mana e tae atu nei taua tonu ki taua ropu kia mohiotia ai e rite ana i a ia tetahi o nga tikanga e whai ake nei, ara:—

(1.) Nona tetahi whenua i roto i te koroni nei i runga i te tikanga *fee-simple*;

(2.) He kai-tango riihi ranei ia i tetahi whenua i roto i te koroni i raro i tetahi pukapuka riihi he mea ata whakaae e te Karauna, e tetahi tangata ranei nona te whenua i runga i te tikanga *fee-simple*, kaore i hoki iho i te toru tau te roa o te riihi;

(3.) He tuturu tangata Maori ranei ia;

(4.) I tika ranei ia ki te mahi i te mahi kerī kapia mo nga marama kaore i hoki iho i te toru marama i mua tonu i te ra i mana ai te nei Ture;

(5.) He tangata ranei ia no te Kuini i runga i tona whanautanga, he tangata ranei ia i whakauru i a ia hei tangata mo te Kuini.

7. E kore e tika kia riro he raihana i te tangata ki te kore e taea e ia te whakamarama atu ki te ropu takiwa whai-mana i tukua atu nei ki taua ropu te tonu, kia mohiotia ai i noho ia i roto i te koroni nei mo nga marama kaore i hoki iho i te toru marama i mua tonu i te ra i tuhia ai te tonu, he tangata ranei ia no te Kuini i runga i tona whanautanga, he tangata ranei ia i whakauru i a ia hei tangata mo te Kuini.

8. E kore e tika kia riro i te tangata, he raihana motuhake he tino raihana ranei kua oti nei te tuhi te kupu whakamana ki runga e eke atu ai taua raihana ki te rahui mahinga kapia ki te kore e taea e ia te whakamarama atu ki te ropu takiwa whai-mana, kua rite i a ia nga tikanga kua takoto i roto i te tua-ono me te tua-whitu o nga tekiona o tenei Ture, kei te whakahuatanga o te mea i rite i a ia

te tikanga, apiti atu ki tera me rite hoki i a ia te tikanga kua takoto i roto i te rarangi (a) o te rua o nga wawahanga o te tekiona tuarima o tenei Ture.

9. Na, mo nga raihana i raro i tenei Ture, ka tau nga tikanga nei:—

- (1.) Me rite te raihana ki te ahua kua whakaritea, a e kore e taea te whakawhiti.
- (2.) Ka whai mana taua raihana tae atu ki te toru-tekau-ma-tahi o nga ra o Tihema i muri mai i te ra i whakaputaina ai, engari ka taea te whakahou i ia tau i ia tau.
- (3.) A te whakaputanga o te raihana, o te whakahoutanga ranei, me utu he whii raihana, kia rite ki te rima nga hereni i te tau mo te raihana motuhake, kia kotahi pauna i te tau mo te tino raihana, mo te raihana kai-hoko kapia ranei: Engari ia mo nga tangata ngehe ki te mahi e ahei ana te ropu takiwa ki te ki kua nga tangata pera e utu i te whii raihana.
- (4.) Me penei tonu te tikanga mo te whakahoutanga raihana, ara, me tuhi e tetahi tangata kua ata whakaturia ia mo taua mahi e te ropu takiwa whaimana nana nei i whakaputa te raihana nga kupu nei “Kua utua te whii mo te whakahoutanga, a kua whakahoutia te raihana mo te tau mutu mai i te 31 o nga ra o Tihema, 1 .”
- (5.) Ki te ngaro tetahi raihana ka ahei te ropu takiwa whai mana, nana nei taua raihana i whakaputa, ki te mohiotia i tuturu te ngaronga, ina ka utua te whii kia kotahi te hereni, ki te whakaputa i tetahi tauira o taua raihana me te tuhi hoki i te kape o nga tuhinga katoa o runga, a ka tu taua tauira apiti atu ki nga tuhinga katoa i runga hei riiwhi mo te mea tuatahi.

10. I raro i nga tikanga o tenei Ture, ka whai mana te tangata e mau ana tona ingoa i roto i tetahi raihana motuhake, i tetahi tino raihana ranei, ki te whakahaere i nga mana e whai ake nei mo runga i te whenua i roto i tetahi takiwa mahinga kapia mo te wa i whakahuatia i roto i te raihana (engari kua e roa atu taua wa) ara:—

- (1.) Ki te keru kapia; a
- (2.) Ki te tango hoki ki te noho a tinana i tetahi piihi whenua hei kainga mona, hei turanga whare mahi ranei mana, engari kua e neke ake te nui i te rua eka whenua a te Karauna (ehara nei i te whenua i whakaurua ki roto ki tetahi rahui mahinga kapia) i raro i nga tikanga me nga whakaritenga kua whakatakotoria i roto i nga huarahi whakahaere e hangaia ana i raro i tenei Ture.

11. E kore e taea te ki ma tetahi kupu i roto i tenei Ture, i roto ranei i tetahi raihana motuhake, i roto ranei i tetahi tino raihana e mana ai te kai-tango raihana ki te keru kapia i roto i tetahi takiwa mahinga kapia i runga i—

- (1.) Tetahi whenua (he whenua nei taua whenua no te Karauna e takoto watea ana, whenua ranei kua tau nei ki runga nga tikanga o “Te Ture mo nga Ngaherehere a te Kawanatanga o Niu Tireni, 1885”), e tu nei etahi rakau kauri maroke rakau kauri ora ranei i runga; i runga ranei i

- (2.) Tetahi atu whenua ranei (whenua kua tau nei i runga nga tikanga o "Te Ture mo nga Ngaherehere a te Kawana-tanga o Niu Tireni, 1885," whenua ranei a te Karauna e takoto watea ana kaore i nuku atu i te maero kotahi te mataaratanga atu i te whenua pera) engari hei roto anake i nga marama timata atu i te tahi o nga ra o Mei tae atu ki te toru-tekau o nga ra o Hepetema, i roto i te tau; i runga ranei i
- (3.) Tetahi whenua e uru ana ki roto ki tetahi rahui mahinga kapia, haunga ia te whai mana o te kai-tango raihana e mau ana i runga i taua raihana te kupu whakamana e eke atu ai taua raihana ki te rahui pera; i runga ranei i
- (4.) Tetahi whenua Maori ki te kore e whakaaetia e nga tangata Maori no ratou te whenua; i runga ranei i
- (5.) Tetahi whenua a tetahi tangata e nohoia ana ranei e tetahi tangata i runga i tetahi taitara tika ki te kore e whakaaetia e taua tangata.

12. Iraro i nga tikanga o tenei Ture, ka whai mana te kai-tango raihana hoko kapia e mau ana tona ingoa i roto i tetahi raihana pera ki te whakahaere i te mahi hoko kapia i roto i tetahi takiwa mahinga kapia mo te wa e whakahuatia ana i roto i taua raihana (engari kaua e roa atu taua wa).

13. (1.) Me whai Pukapuka Rehita Raihana Mahinga Kapia ia ropu takiwa whaimana, a me tuhi ki roto ki taua Rehita, me te wehe kia takoto ke te tuhinga, te kupu whakaatu mo ia ahua raihana kua whakaputaina e taua ropu, me te tuhi hoki i te nama o te raihana, te ra i whakaputaina ai, nga ingoa katoa, te tu-mahi me te kainga nohoanga o te kai-tango raihana.

(2.) Me kape ia ahua raihana ki roto ki te Pukapuka Rehita, a me nama haere aua raihana i ia ra e whakaputaina ana, he mea kia kaua ai e rite tahi te nama o nga raihana e rua o te ahua kotahi i roto i te pukapuka i rehitatia ai.

14. Na mo nga raihana a nga kai-hoko kapia me nga kai-tango i aua raihana ka tau nga tikanga e whai ake nei ki runga ki ia takiwa mahinga kapia:—

(1.) E kore e tika i runga i to te Ture ritenga kia hokona e te kai-tango raihana e te tangata ke ranei etahi kapia mana ake, i runga i te tikanga kai whakahaere ranei mo tetahi atu tangata, haunga ia mehemea he mea hoko e ia i te tangata nona te whenua, i te tangata ranei e noho ana i runga i te whenua Maori, i tetahi atu whenua ranei, i tetahi kaitango raihana motuhake, tino raihana ranei, engari me whakaatu e te tangata whiwhi i te tino raihana tona raihana i te hokonga o te kapia.

(2.) Me whai pukakuka tuhinga hokonga kapia te kai-tango raihana hoko kapia, a me tuhi tika e ia i ia ra i ia ra nga kupu whakaaturanga mo nga kapia e hokona ana e ia, te ra i hokona ai, te rahi o nga kapia i hokona e ia, te moni i utua e ia, te ingoa o te tangata nana i hoko nga kapia ki a ia, a mehemea e whai raihana ana te tangata nana i hoko nga kapia ki a ia, me tuhi te nama me te ahua o te raihana, me te ingoa hoki o te ropu takiwa whaimana nana nei taua raihana i whakaputa.

(3.) Me waiho e te kai-tango raihana i nga wa katoa kia tuwhera tona pukapuka tuhinga hokonga kapia hei tirohanga ma nga Pirihimana me nga tangata ranei kua whakaturia hei Kai-titiro Haere i raro i tenei Ture.

15. E kore e ahei te tangata i runga i to te ture ritenga—

(1.) Ki te keru kapia i runga i—

(a.) Tetahi whenua (he whenua no te Karauna e takoto watea ana, whenua ranei kua tau nei ki runga nga tikanga o “Te Ture mo nga Ngaherehere a te Kawana-tanga o Niu Tireni, 1885”), kei waho atu o tetahi takiwa mahinga kapia; i runga ranei i

(b.) Tetahi whenua i roto i tetahi rahui mahinga kapia, haunga ia mehemea e keria ana i runga i nga tikanga o tenei Ture, i runga ranei i te mana o tetahi raihana motuhake, tino raihana ranei, e whakaatu ana e eke atu ana te mana o taua raihana ki runga ki taua rahui; i runga ranei i

(c.) Tetahi atu whenua i roto i tetahi takiwa mahinga kapia, haunga ia mehemea e keria ana i runga i nga tikanga o tenei Ture, i runga ranei i te mana o te raihana motuhake o te tino raihana ranei.

(2.) Ki te whakahaere i nga mahi a te kai-hokohoko kapia mona ake mo te taha ranei ki tetahi atu tangata i roto i tetahi takiwa mahinga kapia, haunga ia mehemea e whakahaerea ana taua mahi i runga i nga tikanga o tenei Ture, i runga ranei i te mana o te raihana a te kai-hoko kapia. Engari ko nga utu mo nga kapia e hokohokona ana kua e whakaputaina ki roto ki te whare e raihanatia ana mo te hokohoko waipiro.

16. Mehemea i roto i tetahi takiwa mahinga kapia, tera e kitea he tangata e keru kapia ana, e kimi kapia ana ranei, he kapia ranei kei a ia, ka kii taua keringa, taua kimihanga, taua takotoranga kapia i a ia, he takahi tera i tenei Ture ki te kore e taea e ia te whakamarama i te tika o tana mahi.

17. E kore e taea te whakapeare ke nga kupu i roto i tenei Ture hei ki e kore e tika i runga i to te ture ritenga kia keru kapia te tangata nona te whenua e keria ana, e noho ana ranei ia i runga i tetahi whenua Maori, whenua ke atu ranei i roto i tetahi takiwa mahinga kapia, ahakoa kahore he raihana i a ia.

18. (1.) E tika ana kia whakaritea e ia ropu takiwa whai-mana he moni i roto i a ratou moni topu hei whakahaere i nga tikanga o tenei Ture i roto i tona takiwa, a hei whakatutuki i taua ritenga me whakatu kia kottahi kia maha atu ranei nga Kai-titiro Haere.

(2.) I runga i nga tikanga whakahaere o tenei tekiona, ko te wahi o tetahi takiwa mahinga kapia kei roto i tetahi kaute e takoto ana, kua whakatarewatia nei “Te Ture Kaute, 1886,” i runga, kaore ranei i mana taua Ture ki roto, me ki kua uru te wahi pera ki roto ki te takiwa o te ropu takiwa whaimana kua oti nei e te Kawana i roto i tona Kaunihera te whakahua.

19. Me tautoko nga Pirihimana katoa i te ropu takiwa whai mana me ona Kai-titiro Haere i runga i ta ratou mahi whakahaere i nga tikanga o tenei Ture.

20. I runga i te whakaaetanga o te Minita mo nga Tikanga o nga Ture, i raro hoki i nga tikanga me nga whakaritenga e mahara ana ia e tika ana, ka ahei te ropu takiwa whaimana ki te whakatu i etahi o nga Pirihimana hei Kai-titiro Haere.

21. I runga i nga tikanga whakahaere o tenei Ture ka ahei ia Kai-titiro Haere me ia Pirihimana ki te whakahaere i nga mana me nga mahi kua oti te whakatakoto ki roto ki nga huarahi whakahaere kua hanga i raro i tenei Ture hei mahi ma ratou.

22. I nga wa katoa e marama ana mo te pera me whakaatu e ia kai-tango raihana tana raihana ki te Kai-titiro Haere ki te Pirihimana ranei ina ka tonoa.

23. Ka taea ia tangata e takahi ana i nga tikanga o tenei Ture te whiu kia utu ia i te whaina kia kaua e nui atu i te pauna kotahi mo te hara tuatahi, a kia kaua e nui atu i te rima pauna mo ia hara i muri i to te tuatahi.

24. I nga whakahaerenga whakawa katoa mo te tangata e takahi ana i te Ture nei ka kiia he tangata kore raihana ia ki te kore e whakaaturia e ia tana raihana i te aroaro o te Kooti.

25. Ki te whakataua te he ki tetahi kai-tango raihana mo tana takahanga i tetahi o nga tikanga o tenei Ture, apiti atu ki te whakataunga o te whaina ki a ia me tuhi e te Kooti, nana i whakatau te he, te whakataunga ki runga ki taua raihana; a, hei te tuatoru o nga tuhinga pera ka ahei te Kooti nana i whakatau ki te whakakore i taua raihana.

26. Ko taua whakakorenga ka tuturu ina ka tuhia te kupu whakataunga pera ki runga ki te raihana i raro i te ringa o te Kai-whakawa o te Tei Pi ranei nana i whakatau, a hei reira ka pa nga tikanga e whai ake nei:—

- (1.) Ka kiia kua noa te raihana, a me tuku atu he whakaatu e te Kai-tuhituhi o te Kooti nana i whakatau ki nga ropu takiwa whaimana katoa, a me tuku atu hoki e ia te raihana kua whakakorea ra ki te ropu takiwa whaimana nana nei taua raihana i whakaputa.
- (2.) A te taenga atu o taua whakaatu me tuhi tonu e te ropu takiwa whaimana te whakaaturanga o te whakakorenga o te raihana ki roto ki tana rehitanga.
- (3.) E kore te tangata e mau ana tona ingoa i roto i te raihana kua whakakorea ra e whai mana ki te tuku tono, ki te tango kia riro ranei i a ia he raihana kia pau ra ano nga marama tekau-ma-rua i muri i te ra i whakakorea ai; a ki te whakaputaina he raihana he takahi tena i nga tikanga o tenei Ture, a ka kiia kua noa te raihana pera.

27. Ko nga whaina katoa e riro mai ana i runga i nga whakataunga i te he ki te tangata i runga i nga tikanga o tenei Ture, me utu atu ena ki te ropu takiwa whaimana, o te takiwa i puta ai te whakataunga, e tino tata ana ranei ki te wahi i puta ai te whakataunga.

28. Ko nga whii me nga whaina katoa e riro mai ana i tetahi ropu takiwa whaimana i raro i nga tikanga o tenei Ture, me whakauru ena ki roto ki o ratou moni topu.

29. (1.) Ka ahei te Kawana i ia wa i ia wa i roto i te Ota a tona Kaunihera he mea panui ki roto ki te *Gazette* ki te hanga huarahi whakahaere e pa ana ki nga tikanga katoa e whai ake nei, mo etahi ranei o aua tikanga:—

- (a.) Hei whakaatu i te ahua o nga tono me nga raihana i raro i tenei Ture.
- (b.) Hei whakaatu i nga mana me nga mahi a nga Kai-titiro Haere me nga Pirihimana.
- (c.) Mo era atu tikanga katoa e meingatia ana e tau ana kia hanga hei huarahi whakahaere i raro i tenei Ture, e whakaarohia ana ranei e te Kawana e tika ana kia hanga hei tino whakatutuki i nga tikanga o tenei Ture.

(2.) I roto i aua huarahi whakahaere ka ahei kia whakatakotoria he ritenga whakatau whaina kia kaua e neke ake i te rima nga pauna mo te takahanga i tetahi o aua huarahi whakahaere.

30. Tenei ka whakakorea nei nga tekiona rua rau e toru-tekau e rua rau e toru-tekau-ma-tahi o "Te Ture Whenua, 1892," me nga kupu hoki i roto i te rua rau e toru-tekau-ma-toru o taua Ture e pa ana ki te mahi keri kapia: Engari ia kaua taua whakakorenga e pa atu ki tetahi raihana kua whakaputaina e te Komihana mo nga Whenua o te Karauna e whai mana ana i te wa i timata ai te mana o tenei Ture, engari ka whai mana te raihana pera tae noa ki te paunga o nga marama tekau-ma-rua i muri mai i te ra i whakaputaina ai, a i te wa me tau nga tikanga me nga here i runga, e mana ana ano kaore i paahitia tenei Ture.

31. Tenei ka whakakorea nei "Te Ture Whakamana Tuku Rahui, Whenua a te Karauna hoki, 1896."

32. I runga i nga tikanga whakahaere katoa o tenei Ture, me ki kua uru katoa ki roto ki te kupu tuku mana keri kapia te mana kimi, hari atu hoki i te kapia, a mehemea ki te takahia e te tangata tenei Ture i runga i tana keringa i te kapia, ka kiia kua takahia ano hoki e ia tenei Ture ki te tahuri ia ki te kimi kapia ki te hari atu ranei ki wahi ke i aua kapia i kari ai i kite ai ranei.